

UNIWERSYTET MEDYCZNY W LUBLINIE

Wydział Nauk o Zdrowiu

KATEDRA ROZWOJU POŁOŻNICTWA

20-081 Lublin, ul. Staszica 4/6

tel. +48 81 448-68-40; +48 81 448-68-42; +48 603 234 560

e-mail: grazyna.iwanowicz-palus@umlub.pl

spupalus@gmail.com

Kierownik p.o.

Dr hab. n. o zdr. GRAŻYNA IWANOWICZ-PALUS, prof. UM

Lublin, dn. 11.10.2022r.

Dr hab. Grażyna Iwanowicz-Palus, prof. UM

Kierownik p.o. Katedry Rozwoju Położnictwa

Wydział Nauk o Zdrowiu

Uniwersytet Medyczny w Lublinie

**Recenzja rozprawy doktorskiej na stopień doktora nauk medycznych i nauk
o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu
mgr położnictwa JOANNY MOĆKUN-PIETRZAK
„ZDROWIE REPRODUKCYJNE I ZADOWOLENIE Z ŻYCIA SEKSUALNEGO
POŁOŻNYCH PRACUJĄCYCH ZMIANOWO”**

wykonana pod kierunkiem promotora dr hab. n. o zdr. Aleksandry

Gaworskiej-Krzemińskiej, prof. uczelni

oraz promotora pomocniczego dr n. med. Anny Michalik

Wydział Nauk o Zdrowiu z Instytutem Medycyny Morskiej i Tropikalnej

Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego

Pojęcie „zdrowie reprodukcyjne” jest dosłownym tłumaczeniem angielskiego terminu *reproductive health*, używanego powszechnie w dokumentach międzynarodowych odnoszących się do problematyki zdrowia kobiet. Wbrew powszechnym wyobrażeniom, pojęcie zdrowia reprodukcyjnego kobiet nie odnosi się wyłącznie do okresu prokreacji. Dbłość o nie jest istotnym elementem właściwej troski o zdrowie w ciągu całego życia kobiety. Zdrowie reprodukcyjne związane jest z dobrostanem w aspekcie fizycznym, psychicznym, społecznym i brakiem choroby w układzie rozrodczym, a także jego prawidłowym funkcjonowaniu. Dotyczy ono całego organizmu oraz funkcji i procesów reprodukcyjnych na wszystkich etapach życia.

Praca zmianowa, zaburzając rytm dobowy, obniża poziom melatoniny we krwi, powoduje zaburzenia cyklu czuwanie/sen, a także zmienia produkcję prolaktyny oraz hormonów płciowych takich jak luteina czy estrogen. Zmiany związane z pracą zmianową powodują zaburzenia miesiączkowania, co nie jest bez wpływu na zdrowie reprodukcyjne.

Zaburzenia związane z rozrodem stanowią poważny problem społeczny, medyczny oraz demograficzny, nie tylko pracowników zmianowych, do których należy grupa zawodowa położnych, ale również całego społeczeństwa.

W literaturze odnajdujemy publikacje wskazujące na wyniki badań odnoszące się do oceny wpływu pracy zmianowej na sposób odżywiania się pielęgniarek i położnych, spędzania wolnego czasu, podejmowania aktywności fizycznej, występowanie określonych

chorób przewlekłych, jednak niedosyt w tym zakresie budzą doniesienia dotyczące wpływu pracy zmianowej położnych na ich zdrowie reprodukcyjne i zadowolenie z życia seksualnego.

W kontekście powyższych danych tematyka badawcza podjęta przez autorkę niniejszej rozprawy doktorskiej wydaje się być uzasadniona.

Charakterystyka i ocena formalna rozprawy doktorskiej

Przedstawiona do oceny praca doktorska ma formę jednostronnego wydruku komputerowego w twardej oprawie zawierającego 147 ponumerowane strony, w tym zasadniczego tekstu 116 stron. Pozostałą część pracy stanowią streszczenia w języku polskim (s. 117) i w języku angielskim (s. 118), piśmiennictwo (s. 119-132), spis tabel (s. 133-135), spis rycin (s. 136-137), oraz załącznik zawierający kwestionariusz ankiety oraz zestawienie położnych zarejestrowanych w województwie pomorskim wg roku urodzenia - Raport Centralnego Rejestru Pielęgniarek i Położnych (s. 138-147).

W tekście rozprawy zamieszczono 54 tabele i 30 rycin. Lista piśmiennictwa zawiera 149 opisów bibliograficznych. W części początkowej pracy znajduje się dwustronicowy spis treści, pozwalający szybko odnaleźć potrzebny fragment, a jednocześnie dający ogólną orientację w treści rozprawy oraz wykaz skrótów stosowanych w pracy.

Struktura pracy jest dość typowa dla prac badawczych w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu.

Pracę rozpoczyna Rozdział I. Teoretyczne podstawy badań, a w dalszych częściach rozprawy odnajdujemy Rozdział II. Metodyka badań (2.1. *Cel badan*, 2.2. *Problemy i hipotezy badawcze*, 2.3. *Metody, techniki i narzędzia badawcze*, 2.4. *Metody analizy statystycznej badań*, 2.5. *Materiał i organizacja badań*), Rozdział III. Wyniki badań (3.1. *Charakterystyka respondentów*, 3.2. *Zdrowie reprodukcyjne respondentów*, 3.3. *Ocena funkcjonowania respondentów n aróżnych płaszczyznach seksualnych*, 3.4. *Zadowolenie z życia, w tym seksualnego*, 3.5. *Weryfikacja hipotez badawczych*), Rozdział IV. Dyskusję, Wnioski, Streszczenie, Abstract, Piśmiennictwo, Spis tabel, Spis rycin, Spis załączników.

W numeracji rozdziałów i podrozdziałów zastosowano system mieszany – rzymski i dziesiętny.

Projekt badań uzyskał pozytywną opinię Niezależnej Komisji Bioetycznej do spraw Badań Naukowych przy Gdańskim Uniwersytecie Medycznym (*Uchwała NKBBN/317/2019*).

Język pracy odpowiada regułom języka polskiego. Konstrukcje gramatyczne zdań są poprawne i jasne, także w przypadku długich zdań złożonych. Tekst został sformatowany w akapity, z zachowaniem konsekwencji edytorskiej w zakresie wcięć i rozmieszczenia głównych partii treści. Odstępy międzywierszowe są stałe. Błędy stylistyczne, interpunkcyjne i edytorskie są bardzo sporadyczne i zapewne przypadkowe.

Charakterystyka i ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Wstęp pracy napisany w oparciu o przegląd poprawnie dobranych 149 pozycji piśmiennictwa dobrze wprowadza czytelnika w zagadnienia będące przedmiotem badań i uzasadnia jej założenia. W rozdziale tym Autorka przedstawia rytmy biologiczne człowieka, uwarunkowania zdrowia reprodukcyjnego i życia seksualnego oraz pracę zmianową jako przyczynę zaburzeń zdrowia i funkcjonowania człowieka.

Należy podkreślić, że opracowanie treści części teoretycznej jest syntetyczne i komunikatywne. Rozważania Autorki są wyczerpujące i dobrze wyrażone, opierają się na właściwie dobranych materiałach źródłowych. Doktorantka wykazała się umiejętnością sprawnego posługiwania się cytowanym piśmiennictwem uwzględniającym znaczący udział obcojęzycznych pozycji medycznych związanych z tematem dysertacji.

Podsumowując, recenzent stwierdza, że Autorka dokonując opisu dotychczasowego stanu wiedzy, uzasadniła potrzebę podjęcia przedstawionej wyżej tematyki badawczej, a praca spełnia wymagane w tym zakresie od rozpraw doktorskich kryteria istotności i poprawności rzeczowej.

Część badawczą rozprawy rozpoczyna prezentacja celu głównego badania, którym była próba oceny wpływu pracy zmianowej na zdrowie reprodukcyjne oraz zadowolenie z życia, w tym z życia seksualnego położnych. Autorka wskazała trzy problemy szczegółowe:

1. Czy istnieje związek pomiędzy zdrowiem reprodukcyjnym położnych a zaburzeniem funkcji seksualnych?
2. Czy praca zmianowa (ze zmianą nocną) wpływa na zdrowie reprodukcyjne, zaburzenia funkcji seksualnych oraz zadowolenie z życia położnych?
3. Czy czynniki demograficzno-społeczne mają związek z zaburzeniem funkcji seksualnych u położnych?

Doktorantka sformułowała również trzy hipotezy badawcze:

1. Położne mające problemy ze zdrowiem reprodukcyjnym częściej mają zaburzenia funkcji seksualnych.
2. Położne pracujące w systemie zmianowym (ze zmianą nocną) częściej mają problemy w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, zaburzeń funkcji seksualnych oraz niższe zadowolenia z życia, w tym z życia seksualnego.
3. Wybrane dane demograficzno-społeczne mają związek z zaburzeniem funkcji seksualnych u położnych.

W celu zrealizowania sformułowanych problemów badawczych oraz postawionych hipotez Doktorantka określiła 5 zmiennych niezależnych (*wiek, staż pracy, system pracy, liczba lat pracy w systemie zmianowym, liczba dyżurów nocnych w miesiącu*) oraz 4 zmienne zależne (*zdrowie reprodukcyjne, zadowolenie z życia, w tym seksualnego, indeks funkcji seksualnych kobiety*).

Badania przeprowadzono w okresie od lipca 2019 roku do maja 2020 roku wśród 520 położnych płci żeńskiej pracujących w placówkach medycznych województwa pomorskiego, co stanowiło ponad 25% ogółu zatrudnionych w tym regionie.

Kryteria włączenia do badania obejmowały: płeć żeńską, wykonywanie zawodu położnej, staż pracy nie krótszy niż 6 miesięcy, pracę w systemie zmianowym bądź dziennym, pracę w województwie pomorskim. Natomiast kryteria wyłączenia z badania stanowiły: płeć męska, niewykonywanie zawodu położnej, staż pracy krótszy niż 6 miesięcy, praca poza województwem pomorskim.

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem dwóch wystandaryzowanych narzędzi badawczych, obejmujących Kwestionariusz zadowolenia z życia, w tym życia seksualnego (FZL) - wersja w adaptacji polskiej J. Chodkiewicza i Indeks Funkcji Seksualnych Kobiety (PL-FSFI) – wersja w adaptacji polskiej K. Nowosielskiego oraz autorską część kwestionariusza dotyczącą zdrowia reprodukcyjnego i danych społeczno-demograficznych charakteryzujące respondentów.

Dobór metod badawczych oceniam jako trafny, korespondujący z postawionym celem badań.

Aby zobiektywizować wyniki badań, doktorantka poddała je analizie statystycznej stosując odpowiednie metody, na właściwym poziomie istotności. Dobór metod statystycznych uważam za prawidłowy, odpowiedni do zakresu przeprowadzonych badań.

Zebrany materiał badawczy opracowano statystycznie za pomocą pakietu statystycznego IBM SPSS Statistics, wersja 23.

Zmienne typu jakościowego zostały przedstawione za pomocą licznosci oraz wartości procentowych, a zmienna ilościowa została scharakteryzowana za pomocą średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego. Istotność różnic pomiędzy więcej niż dwoma grupami sprawdzono testem Kruskala – Wallisa (w przypadku otrzymania istotnych różnic zastosowano testy post hoc Bonferroniego, a pomiędzy dwiema grupami testem t Studenta). W celu stwierdzenia powiązania siły oraz kierunku między zmiennymi zastosowano analizę korelacji obliczając współczynniki korelacji Spearmana. We wszystkich obliczeniach za poziom istotności przyjęto $p \leq 0,05$.

Podsumowując stwierdzam, że zarówno zastosowana metodyka badań oraz metody i narzędzia analizy statystycznej spełniają kryteria poprawności warsztatu naukowego i dobrej praktyki klinicznej. Doktorantka zrealizowała założone cele badawcze.

Wyniki badań zostały przedstawione opisowo na 70 stronach maszynopisu, uzupełnione 54 tabelami oraz 30 rycinami, co ułatwia przekaz i odbiór treści.

Z poczucia obowiązku recenzenta jestem zobowiązana wskazać, że tabela 3 na stronach 41-43 wymaga uzupełnienia o dane obejmujące zastosowane testy statystyczne pozwalające na stwierdzenie zawarte na stronie 43, że „w ocenie zdrowia reprodukcyjnego respondentów występują różnice pomiędzy osobami pracującymi w systemie zmianowym ze zmianą nocną, a osobami, które pracują tylko w systemie dziennym, szczególnie w problemach prokreacyjnych, liczbie poronień i wydłużonego cyklu menstruacyjnego”.

W podsumowaniu analizy uzyskanych wyników badań własnych Autorka sformułowała 3 szczegółowe wnioski, w tym pierwszy wynikający z badań i dwa kolejne stanowiące praktyczne przesłanie adresowane do kadry kierowniczej oraz do kolejnych badaczy podejmujących badania w przedmiotowym zakresie:

1. Praca zmianowa ze zmianą nocną ma negatywne konsekwencje dla zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego kobiet. Wpływa również na poziom zadowolenia z życia.
 - a. problemy prokreacyjne (brak ciąży powyżej 6 miesięcy od rozpoczęcia regularnego współżycia bez stosowania antykoncepcji, poronienia do 12. tygodnia ciąży, ciąża obciążona wadą wrodzoną płodu, przebycie 3 lub więcej poronień, inne) częściej występują u kobiet pracujących w systemie zmianowym ze zmianą nocną (najczęściej w grupie mającej 4-6 i 7-9 nocnych dyżurów w miesiącu) niż pracujących w dzień;
 - b. kobiety, które nie pracują w systemie zmianowym, częściej posiadają dzieci;
 - c. nie wykazano wpływu pracy w systemie zmianowym ze zmianą nocną na regularność cyklu miesięczkowego, stwierdzono natomiast, że kobiety które pracują w nocy częściej mają dłuższe (31-35 dni) cykle niż kobiety, które pracują w dzień;
 - d. nie wykazano wpływu pracy zmianowej ze zmianą nocną na rodzaj i częstość stosowanej antykoncepcji;

- e. zaburzenia w zakresie funkcji seksualnych (badane obszary: pożądanie, podniecenie, nawilżenie, orgazm, satysfakcja seksualna, bolesność przy penetracji) częściej występują u kobiet pracujących w systemie zmianowym ze zmianą nocną niż pracujących w dzień;
 - f. kobiety pracujące w dzień wykazują większe zadowolenie z życia ogólnie oraz w zakresie zdrowia, pracy, sytuacji finansowej, czasu wolnego, kontaktów z własnymi dziećmi, swojej osoby, przyjaciół i krewnych, mieszkania, małżeństwa, seksualności niż kobiety pracujące w systemie zmianowym ze zmianą nocną.
2. Wyniki badań wskazują, że należy rozpocząć prace nad opracowaniem wytycznych, które zminimalizują rotacyjność zmian oraz wdrożyć takie harmonogramy pracy, które pozwolą na regenerację sił, odpoczynek oraz, na ile to możliwe w systemie opieki medycznej, prawidłowe funkcjonowanie w rodzinie i społeczeństwie. Wiedza dotycząca wpływu pracy zmianowej na zdrowie reprodukcyjne, może pomóc we wdrożeniu skutecznych rozwiązań.
 3. Rozszerzenie badań dotyczących wpływu pracy zmianowej na organizm kobiety jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania społecznego jednostki oraz społeczeństwa jako całości. Niezbędne są dalsze badania w tym zakresie, ale rozszerzone o dogłębną ocenę negatywnego wpływu na zdrowie pracownic zmianowych oraz zmian zachodzących w obszarze funkcji rozrodczych.

Zdecydowane poczucie niedosytu budzi brak wniosku odnoszącego się do trzeciego problemu szczegółowego i tym samym trzeciej hipotezy badawczej.

Na podkreślenie zasługuje oryginalność pracy, ale także jej bardzo duża wartość praktyczna - sądzę, że z jej uniwersalnymi tezami powinni zapoznać się nie tylko przyszli beneficjenci kolejnych projektów naukowo-badawczych w przedmiotowym zakresie, ale również kadra kierownicza w podmiotach leczniczych.

O oryginalności rozwiązania danego problemu naukowego stanowi przede wszystkim empiryczna część pracy i podsumowując tę część, pragnę podkreślić, że wyniki zostały opracowane poprawnie i nie budzą zastrzeżeń merytorycznych.

W dalszej części pracy, następuje krytyczna dyskusja wyników własnych na tle badań już opublikowanych, w jakiej części są one zgodne, a w jakiej dostarczają wyników różnych od tych w dostępnych publikacjach i czym można te różnice wytłumaczyć. Im praca więcej wnosi nowych oryginalnych elementów metodycznych tym szerzej należałoby je tutaj omówić, co też uczyniła Doktorantka i potwierdziła tym samym przygotowanie do prowadzenia działalności naukowo-badawczej.

Streszczenia, zarówno polskojęzyczne, jak i w języku angielskim, odpowiadają zawartości rozprawy i pozwalają się szybko zorientować w jej treści.

Lista bibliografii załącznikowej (piśmiennictwa) zawiera 149 opisów bibliograficznych. Autorka zastosowała typowy dla publikacji w czasopismach bio-medycznych sposób sporządzania bibliografii załącznikowej według kolejności cytowania w tekście. Jest to rozwiązanie typowe i zalecane dla artykułów w czasopismach, jednak w publikacjach o charakterze zwartym, a takim jest praca doktorska, celowym i praktycznym wydaje się zachowanie w bibliografii załącznikowej kolejności alfabetycznej. Rozwiązaniem

alternatywnym, mogło być uzupełnienie pracy o alfabetyczny indeks nazwisk cytowanych autorów.

Należy jednak podkreślić, że bibliografia jest obszerna i starannie dobrana. Zwraca uwagę takt, że literatura pochodzi głównie z ośrodków zagranicznych, ale również polskich, tym samym autorka analizuje dane związane z prowadzonymi przez nią badaniami zarówno o charakterze międzynarodowym, uniwersalnym, jak i lokalnym. Pod względem merytorycznym dobór pozycji piśmiennictwa jest prawidłowy, adekwatny do omawianego tekstu i myśli Autorki.

Podsumowanie i wniosek końcowy recenzenta

Przedstawiona dysertacja doktorska posiada bardzo mocne, pozytywne strony opracowania, obejmujące przede wszystkim:

- trafny wybór tematu, uwzględniający ważność problematyki badawczej, w której istnieje niedostatek wiedzy oraz potrzeby praktyczne
- obszar badań wpisujący się w nurt rozwoju dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu
- samodzielne rozwiązanie problemu badawczego – co przemawia za przygotowaniem Doktorantki do prowadzenia działalności naukowo-badawczej.

Do słabszych stron pracy należy zaliczyć nieliczne błędy edytorskie i interpunkcyjne oraz metodologiczne, które nie wpływają, w sposób istotny, na pozytywną ocenę recenzowanego elementu pracy.

Opierając się na całościowej ocenie - stwierdzam, że Autorka, przedstawionej mi do recenzji dysertacji, wykazała się umiejętnością prowadzenia pracy naukowej, właściwym doбором materiału, także rzetelnym i sumiennym podejściem do otrzymanych wyników, jak również niezbędnym w pracy naukowej krytycznym i zwięzłym spojrzeniem na otrzymane wyniki. Autorka wykazała się dużą umiejętnością myślenia syntetyczno-analitycznego oraz dojrzałością naukowca w zakresie krytycznego spojrzenia na swoje badania i badania innych.

Podsumowując, należy podkreślić, iż przedstawiona do recenzji praca stanowi przykład bardzo interesującego opracowania naukowego. W swojej pracy Doktorantka udowodniła, iż potrafi dokonać właściwego doboru metod badawczych, pozwalających na prawidłowe rozwiązanie postawionego celu pracy. Wysoko oceniam nie tylko walory naukowe i poznawcze przedstawionej do recenzji dysertacji, ale również wiedzę i umiejętności praktyczne Doktorantki, które w niniejszej pracy zostały ujawnione.

W mojej opinii oceniana praca spełnia wymagane od rozpraw doktorskich kryteria istotności i poprawności rzeczowej.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr pol. Joanny Moćkun-Pietrzak pt.: *„Zdrowie reprodukcyjne i zadowolenie z życia seksualnego położnych pracujących zmianowo”*, spełnia wymogi stawiane rozprawom naukowym na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu określone w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora* (Dz.U. 2018 poz. 261) w związku z art. 179 ust. 1 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 poz. 1669),

stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dziedzinie i dyscyplinie naukowej oraz posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Mam więc zaszczyt przedłożyć Wysokiej Radzie Nauk o Zdrowiu Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego moją pozytywną ocenę rozprawy wraz z wnioskiem o dopuszczenie Doktorantki mgr położnictwa Joanny Moćkun-Pietrzak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. n. o zdr. Grażyna Iwanowicz-Palus, prof. UM
Kierownik p.o. Katedry Rozwoju Położnictwa
WNoZ UM w Lublinie
/dokument podpisany elektronicznie/